

Aleksandra Kruk
Uniwersytet Zielonogórski
aleksandra.kruk@wp.pl

FDP w wyborach w krajach związkowych Republiki Federalnej Niemiec po 2013 roku

FDP in the Federal Republic of Germany state elections after 2013

Streszczenie:

Celem artykułu było zbadanie zależności między klęską Wolnej Partii Demokratycznej (*Freie Demokratische Partei*) w wyborach do Bundestagu w 2013 r. a wynikami FDP w wyborach do parlamentów w jedenastu krajach związkowych Republiki Federalnej Niemiec od X 2013 r. do 2016 r. Z analiz statystycznych wynika, że porażka liberałów w wyborach do Bundestagu w 2013 r. niekorzystnie wpłynęła na wyniki wyborcze ugrupowania i pogłębiła spadek popularności FDP. Ponadto badania potwierdziły hipotezę, że liberałowie zyskują większe poparcie w zachodnich krajach związkowych niż we wschodnich krajach związkowych. Na spadek poparcia FDP wpłynęło zniechęcenie wyborców do liberalizmu gospodarczego oraz kryzys migracyjny w Europie. Z badań wynika, że liberałowie dążą do przełamania kryzysu przywództwa w partii odbudowując wizerunek polityków działających w strukturach centralnych i terenowych.

Słowa kluczowe: wybory, Niemcy, Wolna Partia Demokratyczna

Summary:

The aim of the article is to discover the correlation between the Free Democratic Party's (*Freie Demokratische Partei*) defeat in the Bundestag elections of 2013 and the results of the state parliament elections in eleven states of the Federal Republic of Germany since Oct. 2013 until 2016. The analysis of statistics shows that the defeat in the Bundestag election of 2013 had a negative impact on the election results of the party and deepened FDP's support crisis. Furthermore, the research confirmed the thesis that the liberals are gaining more support in Western states than in Eastern ones. FDP's support loss was influenced by the discouragement of voters towards economic liberalism and the migration crisis in Europe. The research shows that the liberals are endeavoring to overcome the leadership crisis in the party by paying more attention to the public image of the politicians active in their main and local structures.

Keywords: elections, Germany, Free Democratic Party

1. Wstęp

Wolna Partia Demokratyczna ma struktury partyjne we wszystkich krajach związkowych Republiki Federalnej Niemiec. Liderzy kampanii wyborczej dążą w krajach związkowych do posiadania poparcia nie tylko terenowego zarządu FDP, ale także przewodniczącego FDP. Po zjednoczeniu Niemiec liberałowie osiągnęli słabsze wyniki we wschodnich krajach związkowych niż w macecznikach w Niemczech Zachodnich, np. w Nadrenii Północnej-Westfalii, gdyż – jak zauważyła Ewa Bojenko-Izdebska – „Wschód głośnie inaczej”¹, co przejawia się w lepszych wynikach partii lewicowych niż ugrupowań popierających idee liberalizmu gospodarczego. W przyłączonych do RFN w wyniku zjednoczenia pięciu krajach związkowych – Brandenburgii, Meklemburgii-Pomorzu Przednim, Saksonii, Saksonii Anhalt oraz Turyngii bardziej od liberałów popularne są partie lewicowe. Co więcej od 2002 r. w całej RFN obserwuje się niestabilność tradycyjnego systemu dwóch partii ogólnospołecznych (chadeckiej i socjaldemokratycznej) oraz partii jęczycza u wagi, jaką były FDP lub od lat osiemdziesiątych Zieloni.

Obecnie wyniki wyborcze słabszych od CDU/CSU i SPD ugrupowań, ale zakotwiczonych na niemieckiej scenie partyjnej, jak FDP, Zieloni (a na Wschodzie także Die Linke), są bardziej niepewne niż w XX wieku. Dodatkowo po 2013 r. groźną konkurentką liberałów stała się Alternatywa dla Niemiec, którą politolodzy zakwalifikowali do partii protestu. Podczas gdy AfD osiąga korzystne wyniki protestując przeciwko polityce imigracyjnej kanclerz Angeli Merkel, liberałowie ze swoim poparciem dla gospodarki rynkowej tracą zwolenników. Od porażki FDP w wyborach do Bundestagu w 2013 r. liberałowie walczyli o władzę w krajach związkowych. Sukces w walce o miejsce w senatach osiągnęli w Hesji (22 września 2013 r.), Hamburgu (15 lutego 2015 r.), Bremie (10 maja 2015 r.), Nadrenii Palatynacie (13 marca 2016 r.), Badenii Wirtembergii (13 marca 2016 r.) i Berlinie (18 września 2016 r.) Liberałowie nie przekroczyli progu 5% w Saksonii (31 sierpnia 2014 r.), Brandenburgii (14 września 2014 r.), Turyngii (14 września 2014 r.) i Saksonii Anhalt (13 marca 2016 r.), Meklemburgii Pomorzu Przednim (4 września 2016 r.)²

¹ E. Bojenko-Izdebska, „*Wschód głośnie inaczej*” – preferencje wyborcze w nowych krajach federacji po 1990 roku, „Przegląd Zachodni”, 2014 nr 1; E. Bojenko-Izdebska, *Przemiany w Niemczech Wschodnich 1989-2010. Polityczne aspekty transformacji*, Kraków 2011.

² J. Treibel, *Die FDP. Prozesse innerparteilicher Führung 2000-2012*, Duisburg-Essen 2013, s. 100 – 103; A. Kruk, *Wolna Partia Demokratyczna po zjednoczeniu Niemiec (1990-2013)*, Zielona Góra 2015, s. 60.

2. Hesja

22 września 2013 r. odbyły się nie tylko wybory do Bundestagu, ale także wybory w kraju związkowym Hesja. Najważniejszym kandydatem FDP w tych wyborach był Jörg Uwe Hahn, podczas gdy CDU – Volker Bouffier, SPD – Thorsten Schäfer-Gümbler, a Zielonych Tarek – Al-Wazir. J.U. Hahn był doświadczonym politykiem, który do FDP wstąpił w 1973 r. W heskim landtagu był aktywny od 1987 r. Gdy jego partia w 2009 r. zdobyła aż 16,2% głosów, liberałowie razem z chadekami utworzyli koalicję. Liberałowie w gabinecie Ronalda Kocha spośród 10 ministerstw otrzymali 3. Rządy koalicji CDU/FDP zyskały uznanie za politykę gospodarczą i walkę z przestępczością. Dlatego FDP w programie wyborczym, który przygotowała na wybory w 2013 r., podkreślała sukcesy ekonomiczne i korzystną sytuację Hesji, która dominuje ekonomicznie nad innymi krajami związkowymi³.

Program wyborczy, który liczy *notabene* 197 stron, hescy liberałowie uchwalili 29 czerwca 2013 r. i opatrzyli go tytułem „Oświata, gospodarka, sprawiedliwość – tworzymy szanse”. Pomimo dokładnie przygotowanego programu wyborczego i doświadczenia politycznego J.U. Hahna liberałowie w wyborach z 22 września 2013 r. osiągnęli słabszy wynik niż w 2009 r., gdy obsadzili w landtagu 20 miejsc. W 2013 r. liberałom w landtagu pozostało tylko 6 miejsc, które zajęli obok J. U. Hahna przewodniczący frakcji w landtagu Florian Rentsch oraz Jürgen Lenders, René Rock, Nicola Beer, Wolfgang Greilich. Przedstawiciele CDU wprowadzili natomiast do landtagu 47 przedstawicieli, SPD 37, Zieloni 14, Die Linke 6. Po wyborach CDU zrezygnowała z kontynuowania koalicji z liberałami i zdecydowała się na współpracę z Zielonymi. FDP trafiła do ław opozycji. Ze względu na słaby wynik wyborczy liberałowie zdecydowali się wprowadzić zmiany personalne w partii. Pełniący przez 9 lat funkcję przewodniczącego FDP w Hesji J.U. Hahn został podczas zjazdu partii w Bad Soden w lutym 2014 r. zastąpiony przez Stefana Rupperta⁴.

³ *Landtagswahl in Hessen 22 X 2013*,

http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/Wahlanalysen/News1_Hessen_2013.pdf

[odczyt: 7.10.2016]; D. Weirich, *Jörg-Uwe Hahn: Schwarz-grün schadet dem Land*, „Frankfurter Neue Presse“, 29 lipca 2014 r., <http://www.fnp.de/rhein-main/Joerg-Uwe-Hahn-Schwarz-gruenschaedet-dem-Land;art801,960307>, [odczyt: 7.10.2016]; J. Schneider, *Im Existenzkampf*, „Süddeutsche Zeitung“, 12 września 2013 r., <http://www.sueddeutsche.de/politik/fdp-wahlkampf-in-hessen-im-existenzkampf-1.1768886>, [odczyt: 7.10.2016]; S. Pokorny, *Landtagswahl in Hessen am 22.09.2013. Wahlanalyse Berlin 1 X 2013*, Konrad Adenauer Stiftung, wrzesień 2013, http://www.kas.de/wf/doc/kas_35567-544-1-30.pdf?151008155745, [odczyt: 7.10.2013]; A. Kruk, *Wybory w Niemczech w 2009 r. Program i profil polityczny II rządu Angeli Merkel. Zarys informacyjny*, w: *Polska i Niemcy w Europie. Przyczynki z dziedziny kultury, polityki i historii współczesnej*, red. L. Meissner, M. Wilk, Łódź 2012, s. 218.

⁴ „*Programm zur Landtagswahl 2013. Bildung, Wirtschaft, Gerechtigkeit – Wir schaffen Chancen!*“. *Beschluss Landesparteitag der FDP Hessen*, 29 czerwca 2013 r., <http://fdp-hessen.de/wp-content/>

Tabela nr 1. Wyniki FDP w Hesji w wyborach do landtagu.

Rok	1991	1995	1999	2003	2008	2009	2013
Wynik w %	7,4	7,4	5,1	7,9	9,4	16,2	5,0

Źródło: „*Ergebnisse der Landtagswahlen in Hessen*”, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/hessen.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

3. Saksonia

31 sierpnia 2014 r. odbyły się wybory w Saksonii. W kampanii wyborczej liberałowie na banerach promowali hasło: „Saksonia to nie Berlin. Dla koalicji CDU-FDP: Wybierzcie FDP”⁵. Liberałowie w tych wyborach ponieśli klęskę. Zdobyli tylko 3,8% głosów, tzn. stracili 6,2% głosów w porównaniu do wyniku z 2009 r. Rezultat 10% poparcia wyborców w 2009 r. był wyjątkowo wysoki, wcześniej liberałowie uzyskiwali słabsze efekty w walce o głosy wyborców – w 1990 r. 5,3%, 1994 r. 1,7%, w 1999 r. 1,1%, a w 2004 r. 5,9% poparcia⁶. Gabinet złożony z CDU/FDP, który działał od 2009 do 2014 r. stracił akceptację społeczną. Dotychczasowy premier rządu saksońskiego, Stanisław Tillich (CDU) nie mógł kontynuować koalicji z liberałami. Podczas gdy w landtagu w latach 2009-2014 było 14 przedstawicieli FDP, to po 2014 r. FDP znalazła się w opozycji pozaparlamentarnej. Holger Zastrow, lider ugrupowania, musząc rozliczyć się z porażki zwracał uwagę, że liberałom zaszkodziła niekorzystna opinia nie tyle w Saksonii, co społeczna krytyka polityki FDP w Berlinie. Podczas gdy liberałowie ze swoimi hasłami „życiowego optymizmu, otwartości i postępu” przestawali być akceptowani przez Saksończyków i przegrywali, w Saksonii rosła w siłę Alternatywa dla Niemiec, która w tych wyborach zdobyła 10% poparcie wyborców⁷. H. Zastrow dostrzegał przyczyny wzrostu poparcia

uploads/2015/08/2013-LTW-Programm.pdf, [odczyt: 7.10.2016]; „*Abgeordnete*”, <http://fdp-fraktion-hessen.de/personen/abgeordnete>, [odczyt: 7.10.2016]; „*Landtagswahl in Hessen*”, <https://wahlen.hessen.de/land-hessen/landtagswahl>, [odczyt: 7.10.2016]; P. von Bebenburg, *FDP drückt die Reset-Taste*, „Frankfurter Rundschau”, 10 lutego 2014 r., <http://www.fr-online.de/landespolitik/fdp-parteitag-in-bad-soden-fdp-drueckt-die-reset-taste,23887878,26143672.html>, [odczyt: 7.10.2016].

⁵ „*Ex-FDP-Mitglieder wollen neue liberale Partei gründen*”, „Süddeutsche Zeitung”, 30 sierpnia 2014 r., <http://www.sueddeutsche.de/politik/liberalismus-ex-fdp-mitglieder-wollen-neue-liberale-partei-gruenden-1.2110026>, [odczyt: 9.10.2016].

⁶ F. Illing, *Auf dem Weg zur etablierten Partei? Wahlanalyse, Organisation, Programmatik und Strategie der sächsischen FDP seit 1990*, Chemnitz 2011; „*Sachsen wählt, Landtags-, Europa-, und Kommunalwahlen 2014*”, „Landeszentrale für Politische Bildung”, http://www.slpb.de/fileadmin/media/Angebote_und_Aktionen/2014/Wahlen_2014/2014_wahlbeileger_landtagswahl_web.pdf, [odczyt: 9.10.2016].

⁷ V. Neu, *Landtagswahl in Sachsen am 31 VIII 2014. Wahlanalyse. Endgültiges Wahlergebnis*, http://www.kas.de/wf/doc/kas_38698-544-1-30.pdf?150923102941, [odczyt: 9.10.2016]; „*Landtagswahl*

Alternatywy dla Niemiec w akceptacji ruchów protestu i apelował: „Mój land, moje życie, moja przyszłość w rękach AfD – proszę nie”⁸.

Tabela nr 2. Wyniki FDP w Saksonii w wyborach do landtagu.

Rok	1990	1994	1999	2004	2009	2014
Wynik w %	5,3	1,7	1,1	5,9	10,0	3,8

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Sachsen*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/sachsen.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

4. Brandenburgia

14 września 2014 r. trwały wybory przedstawicieli do landtagów w Turyngii i Brandenburgii. W Brandenburgii FDP poniosła klęskę uzyskawszy 1,5% poparcia (stracili 5,7%). W prasie pojawiły się komentarze, że FDP to „przeżytek”, tudzież „relikt”⁹. Wynik liberałów jednak nie dziwił, gdyż ta partia w Brandenburgii rzadko przekraczała w wyborach próg 5% głosów i mogła tworzyć rząd. Właściwie liberałowie znajdowali się w landtagu od 1990 do 1994 r. i po wieloletniej przerwie wrócili na lata 2009-2014. Jednak tylko za pierwszym razem, w latach 1990-1994 liberałowie współtworzyli rząd zawiązując koalicję z SPD i Bündnis 90/Zieloni. Gdy FDP współrządziła, poparcie dla partii drastycznie spadło i liczba przedstawicieli tego ugrupowania zmniejszyła się w ciągu czterech lat z 16 tysięcy do 4 tysięcy. Natomiast przed wyborami w 2009 r. przynależność do FDP deklarowało 2 tysiące Brandenburczyków. Po wyborach w 2009 r. liberałowie zyskali 7 miejsc w landtagu, ale znaleźli się w opozycji. Nadal liderami w Brandenburgii pozostali socjaldemokraci (31%), chadecy (23%), Die Linke (18%), a korzystny wynik 12% poparcia odnotowała AfD. Na powyższy wynik wyborczy wpłynęło poparcie Brandenburczyków dla socjaldemokratycznych liderów (najpierw Matthiasa Platzecka, a później Dietmara Woidke). Jednak porażka liberałów miała też źródła w specyfice nowych

Sachsen“, 31 sierpnia 2016 r.,

http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/Wahlanalysen/News/_Sach_2014.pdf [odczyt: 9.10.2016];

„*Ohne Euro-Kritiker hat die FDP keine Zukunft*“, „Handelsblatt“, 23 czerwca 2014 r., <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/landtagswahlen-2014/interview-mit-holger-zastrow-ohne-euro-kritiker-hat-die-fdp-keine-zukunft/10076558.html>, [odczyt: 9.10.2016]; P. Kubiak, *Alternatywa dla Niemiec rośnie w siłę! Komentarz do jesiennych wyników wyborów do parlamentów krajowych Saksonii, Turyngii i Brandenburgii*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2014 nr 170.

⁸ „*Deutschland braucht Brückenbauer statt Protestparteien*“, <https://www.liberales.de/content/deutschland-braucht-brueckenbauer-statt-protestparteien>, [odczyt: 12.10.2016].

⁹ N. Busse, *Relikt FDP*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 15 września 2014 r.

krajów związkowych w Republice Federalnej Niemiec i problemach wynikających z procesu transformacji.

W celu odnowy programowej partii 11 lipca 2012 r. został uchwalony „Program zasadniczy FDP dla Brandenburgii”, nad którym prace trwały od 27 marca 2010 r. Liberalowie zadeklarowali działania na rzecz „liberalnej Brandenburgii”, a za najważniejsze wyzwania uznali odnowę budżetu, stawienie czoła wyzwaniom demograficznym oraz umacnianie rozwoju gospodarki, głównie przez innowacje. Jednak zwracali też uwagę, że w Brandenburgii ważnym sektorem gospodarki jest rolnictwo i popierali liberalną politykę społeczną. Wskazywali na korzyści społecznej gospodarki rynkowej i opowiadali się za tworzeniem swobodnej przestrzeni do działań dla małych i średnich przedsiębiorstw. Z perspektywy Polski warto zauważyć, że brandenburska FDP deklarowała gotowość współpracy z Polską w zakresie „oświaty, gospodarki i polityki na rynku pracy”¹⁰. Liberalowie wyjaśniali, że nie chcą zaprzepaścić szansy otrzymanej od wyborców w 2009 r. i dlatego dostrzegają znaczenie pracy programowej¹¹. Natomiast program wyborczy brandenburskiej FDP został uchwalony 21 czerwca 2014 r. i opatrzony mottem „prawdziwa Brandenburgia”. Liberalowie w preambule podkreślili, że Brandenburgia osiągnęła słabsze wyniki w rankingach rozwoju gospodarczego na tle innych krajów związkowych. Do dominujących problemów zaliczyli wzrost przestępczości i problemy polityki oświatowej¹². Mimo, że przewodniczący FDP Christian Lindner wspierał brandenburskich liderów w kampanii wyborczej, liberalowie nie przekonali do swojego programu wyborców. Świadomość klęski była bolesna. Liderzy kampanii wyborczej liberalów w 2014 r., Andreas Büttner i Gregor Beyer odczuli gorycz porażki i postanowili wycofać się z aktywności politycznej w Brandenburgii¹³. Część liberalów, jak Hanfried von Treskow, uważała, że odpowiedzialność za porażkę ponoszą struktury partyjne na poziomie federalnym i domagała się powrotu Philippa Röslera, który był przewodniczącym FDP do klęski w wyborach federalnych w 2013, po której przekazał władzę Christianowi Lindnerowi¹⁴.

¹⁰ „Für ein liberales Brandenburg Grundsatzprogramm der FDP Brandenburg“, s. 24, http://partei.fdp-brandenburg.de/files/2231/Brandenburg_Ansicht.pdf, [odczyt: 8.10.2016].

¹¹ Tamże.

¹² „Wahlprogramm der FDP Brandenburg zur Landtagswahl am 14 IX 2014 Beschlossen auf der Landesvertreterversammlung am 21 VI 2014 in Potsdam“, http://partei.fdp-brandenburg.de/files/2231/Wahlprogramm_LTW_2014.pdf, [odczyt: 8.10.2016].

¹³ FDP, <http://www.politische-bildung-brandenburg.de/themen/parteien/parteien-brandenburg/fdp>, [odczyt: 8.10.2016].

¹⁴ FDP-Mitglieder denken wehmütig an glorreiche Zeiten unter Philipp Rösler zurück“, <http://www.der-postillon.com/2014/09/fdp-mitglieder-denken-wehmutig.html>, [odczyt: 8.10.2016].

Tabela nr 3. Wyniki FDP w Brandenburgii w wyborach do landtagu.

Rok	1990	1994	1999	2004	2009	2014
Wynik w %	2,2	6,6	1,9	3,3	7,2	1,5

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Brandenburg*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/brandenburg.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

5. Turyngia

W wyborach do landtagu w Turyngii liberałowie w 1990 r. uzyskali 9,3% głosów i 9 miejsc, jednak w 1994, 1999 i 2004 r. osiągnęli wyniki nie przekraczające progu 5% i pozostawali poza parlamentem. Liberałowie w Turyngii długo walczyli o wejście do landtagu i przekroczyli 5% próg poparcia dopiero w 2009 r. zdobywając 7,6% głosów i 7 spośród 88 miejsc w parlamencie Turyngii. Liderem FDP w walce wyborczej w 2004, 2009 oraz 2014 r. był Uwe Barth, który przewodniczył w Turyngii FDP od 2003 r. Polityk w zaplanowanych na 14 września 2014 r. wyborach rywalizował z Christine Lieberknecht (CDU), Heike Taubert (SPD), Bodo Ramelowem (Die Linke), Björnem Höcke (AfD), Anją Siegesmund (Zieloni)¹⁵. U. Barth nie przekonał wyborców. Liberałowie stracili poparcie i 14 września 2014 r. zdobyli tylko 2,5% znalazłszy się w opozycji pozaparlamentarnej. Sukces odnotowała AfD, która zdobyła 10,6% głosów. Po wyborach został utworzony rząd Linke-SPD-Zieloni. Pokonany U. Barth przekazał 22 listopada 2014 r. władzę France Hitzing¹⁶.

Tabela nr 4. Wyniki FDP w Turyngii wyborach do landtagu.

Rok	1990	1994	1999	2004	2009	2014
Wynik w %	9,3	3,2	1,1	3,6	7,6	2,5

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Thüringen*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/thueringen.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

¹⁵ „Wir stellen vor: Sechs Spitzenkandidaten zur Landtagswahl 2014“, „Thüringer Allgemeine“, 6 września 2014 r., <http://www.thueringer-allgemeine.de/web/zgt/suche/detail/-/specific/Wir-stellen-vor-Sechs-Spitzenkandidaten-zur-Landtagswahl-2014-614374437>, [odczyt: 12.10.2016]; V. Neu, *Landtagswahl in Thüringen am 14 IX 2014. Wahlanalyse. Endgültiges Wahlergebnis*, http://www.kas.de/wf/doc/kas_38813-544-1-30.pdf?151008155652, [odczyt: 12.10.2016].

¹⁶ „Landtagswahl Thüringen 2014“, www.wahl.tagesschau.de/wahlen/wer-steht-zur-wahl/203475/fdp, [odczyt: 12.10.2016]; „Landtagswahl in Thüringen: Das müssen Sie wissen“, <http://www.merkur.de/politik/landtagswahl-thueringen-2014-kandidaten-prognosen-informationen-zr-3827317.html>, [odczyt: 12.10.2016].

6. Hamburg

Po klęskach FDP w Saksonii, Brandenburgii, Turyngii, liberałowie osiągnęli słaby wynik w wyborach do Parlamentu Europejskiego, jednak w wyniku rezygnacji z utrzymania progu 5% mogli wysłać przedstawicieli do tego gremium. Seria porażek została przerwana sukcesem FDP w wyborach do senatu Hamburga i Bremy. W Hamburgu, gdzie dominującą pozycję posiadają socjaldemokraci, liberałom zależało na poprawieniu wyniku z 2011 r., gdy zdobyli 6,7% poparcia. W 2011 r. liberałowie znaleźli się w opozycji, a SPD weszła w koalicję z Zielonymi. Dlatego w kampanii wyborczej w 2014 r. liberałowie po pierwsze apelowali o przerwanie dominacji socjaldemokratów w Hamburgu, a po drugie twierdzili, że współpraca SPD z FDP usprawniłaby proces reform bardziej, niż kontynuacja koalicji SPD- Zieloni. Z programu wyborczego FDP wynikało, że główne kierunki działań powinny dotyczyć reformy systemu edukacji, polityki prorodzinnej i socjalnej, wzmocnienia gospodarki, reform w polityce energetycznej i medialnej. FDP apelowała o rozsądną politykę budżetową¹⁷. Hamburgscy liberałowie wzorując się na doświadczeniach Jürgena Möllemanna i Guido Westerwellego w organizowaniu kampanii wyborczych w Nadrenii Północnej Westfalii, przygotowali bardzo wystawną kampanię wyborczą. W liderce kampanii wyborczej FDP, Katji Suding, wyborcy dostrzegli „odważnego i prowokacyjnego” polityka, który starał się zdobyć zwolenników wykorzystując nowoczesne środki komunikacji, jak Twitter czy Facebook¹⁸.

Między liberałami zaczęły narastać podziały i wyodrębniły się dwa nurty. Pierwszy z nich wspierała Sylvia Canel, a drugi Katja Suding. S. Canel była wieloletnią członkinią FDP, od 2002 do 2014 r. Pani polityk poróżniła się z K. Suding walcząc o przywództwo w FDP. K. Suding, młodsza aktywistka w partii była związana z branżą *public relations*. Jej wizja kampanii wyborczej bardziej przekonała przedstawicieli FDP niż działalność S. Canel, co doprowadziło do wycofania się S. Canel i jej zwolenników (Najib Kaim, Dietera Biallasa, Haug von Kuenheim) z działalności w FDP i utworzenia nowego ugrupowania „Neue Liberale”. Zjazd założycielski „Neue Liberale” odbył się 28 września 2014 r. Zwolennicy S. Canel opowiedzieli

¹⁷ „Das FDP Hamburg Wahlprogramm 2015. Hamburg gibt die Richtung vor“, <http://www.fdp-hamburg.de/wp-content/uploads/Wahlprogramm-FDP-Hamburg-2015.pdf>, [odczyt: 10.10.2016].

¹⁸ M. Weingarten, *Warme Farben für die FDP*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, 23 grudnia 2014 r., <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/fdp-engagiert-werbeagentur-heimat-fuer-imagewechsel-13335894.html>, [odczyt: 10.10.2015]; T. Holl, „Drei Engel für Lindner“ *FDP wieder Spaßpartei*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, 5 lutego 2015 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/drei-engel-fuer-lindner-fdp-wieder-spasspartei-13411663.html>, [odczyt: 10.10.2015].

się za uwzględnieniem spraw socjalnych i polityki równości szans, a także za „liberalizmem, który znajdzie odpowiedzi na globalizację i ucyfrowienie”¹⁹.

Wybory w Hamburgu odbyły się 15 lutego 2015 r. Wynik liberałów był lepszy niż w 2011 r., zdobyli 7,4% poparcia oraz 9 spośród 121 miejsc w senacie. Posłami FDP zostali: Jennyfer Dutschke, dr Kurt Duwe, Carl-Edgar Jarchow, Michael Kruse, Jens P. Meyer, Daniel Oetzel, dr Wieland Schinnenburg, K. Suding, Anna von Trauenfels-Frowein. Jednak największe zwycięstwo odniosła SPD. Z poparciem 45,7% wyborców dominowała nad innymi ugrupowaniami. CDU otrzymała 16% głosów, Bündnis 90/Zieloni 12%, AfD 6,1%. Po wyborach socjaldemokraci zdecydowali się kontynuować koalicję z Bündnis 90/Zieloni²⁰.

Tabela nr 5. Wyniki FDP w Hamburgu w wyborach do landtagu.

Rok	1991	1993	1997	2001	2004	2008	2011	2015
Wynik w %	5,4	4,2	3,5	5,1	2,8	4,8	6,7	7,4

Źródło: *Ergebnisse der Bürgerschaftswahlen in Hamburg*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/hamburg.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

7. Brema

FDP w latach 1991-1995 tworzyła razem z SPD i Zieloni rząd w Bremie. Jednak w kolejnych wyborach przegrywała²¹. Liderami liberałów w wyborach byli Hauke Hitz – przewodniczący FDP w kraju związkowym, który kierował kampanią wyborczą Bremenhaven oraz bezpartyjna Lencke Steiner (odpowiedzialna za kampanię wyborczą w Bremie)²². Program wyborczy bremeńska FDP uchwaliła 3 marca 2015 r. 29-letnia L. Steiner przedstawiała wyborcom liberałów, jako ludzi otwartych, entuzjastycznych i energicznych. W odbywającej się wiosną kampanii wyborczej prowokowała pytaniami: „Szampany dla wszystkich? Kabriolety w komunika-

¹⁹ J. Meyer-Wellmann, *Im Namen des Liberalismus*, „Welt”, 21 września 2014 r., <https://www.welt.de/print/wams/hamburg/article132451228/Im-Namen-des-Liberalismus.html>, [odczyt: 10.10.2016].

²⁰ V. Neu, *Bürgerschaftswahl in Hamburg am 15 II 2015 Wahlanalyse Amtliches Endergebnis*, http://www.kas.de/wf/doc/kas_40488-544-1-30.pdf?150319105627, [odczyt: 10.10.2016]; „*Bürgerschaftswahl in Hamburg 15 II 2015*“, http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/Wahlanalysen/News1_Hamb_2015_1.pdf, [odczyt: 10.10.2016]; *Wahl in Hamburg: SPD gewinnt Bürgerschaftswahl deutlich*, 15 lutego 2015 r., <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-02/spd-klarere-wahl-sieger-fdp-klar-afd-knapp-in-buergerschaft>, [odczyt: 11.10.2016].

²¹ B. Bullwinkel, *Freie Demokratische Partei*, „Bundeszentrale für politische Bildung“, 15 kwietnia 2015 r., <http://www.bpb.de/politik/wahlen/wer-steht-zur-wahl/203475/fdp>, [odczyt: 12.10.2016].

²² M. Fürstenau, *FDP: Ein Hoch im Norden*, 14 maja 2015, <http://www.dw.com/de/fdp-ein-hoch-im-norden/a-18448573>, [odczyt: 12.10.2016].

cji publicznej? Prawa obywatelskie według mody? Na czym jej właściwie zależy?”²³ Swoimi pomysłami i kreatywnością L. Steiner zdobywała głosy wyborców i akceptację przewodniczącego partii Christiana Lindnera. Wybory odbyły się 10 maja 2015 r. FDP zdobyła 6,6% i weszła do landtagu. FDP w parlamencie reprezentują Rainer W. Buchholz, dr Magnus Buhkert, profesor Hauke Hilz, Julie Kohlrausch, L. Steiner, Peter Zenner. Był to wynik lepszy od oceny postawionej przez wyborców w 2011 r., gdy liberałowie zdobyli tylko 4,2% głosów i znaleźli się w opozycji pozaparlamentarnej²⁴.

Tabela nr 6. Wyniki FDP w Bremie w wyborach do landtagu.

Rok	1991	1995	1999	2003	2007	2011	2015
Wynik w %	9,5	3,4	2,5	4,2	6,0	2,4	6,6

Źródło: *Ergebnisse der Bürgerschaftswahlen in Bremen*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bremen.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

8. Badenia Wirtembergia

Liderem liberałów był dr Hans-Ulrich Rülke (FDP/DVP), który rywalizował z Guido Wolfem (CDU), Winfriedem Kretschmannem (Bündnis 90/Zieloni), dr. Nilsem Schmidem. H.-U. Rülke działa w FDP od 1985 r. Jest z wykształcenia nauczycielem. Podkreśla, że FDP to partia klasy średniej oraz zwolenników gospodarki rynkowej. W 2009 r., gdy liberałowie weszli do landtagu, objął przewodnictwo frakcji²⁵. Program FDP z Badenii Wirtembergii został uchwalony

²³ „Für Bremen und Bremerhaven. Gemeinsames Wahlprogramm der FDP Bremen und der FDP Bremerhaven zur Bürgerschaftswahl und Wahl zur Stadtverordnetenversammlung 2015 Beschluss des FDP Landesparteitags vom 3 V 2015“, http://www.fdp-bremen.de/backend/uploads/fdp-wahlprogramm_2015_fuer_bremen_und_bremerhaven_index.pdf, [odczyt: 12.10.2016].

²⁴ *Bürgerschaftswahl in Bremen. 10 V 2015*“, http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/Wahlanalysen/News/Brem_2015_0518.pdf, [odczyt: 12.10.2016]; „Knappe Mehrheit für Rot-Grün, auch FDP und AfD im Parlament“, „Der Tagesspiegel“, 11 maja 2015 r., <http://www.tagesspiegel.de/politik/buergerschaftswahl-in-bremen-knappe-mehrheit-fuer-rot-gruen-auch-fdp-und-afd-im-parlament/11759422.html>, [odczyt: 12.10.2016]; „Bremen-Wahl Jungunternehmerin verhilft FDP zum Mini-Comeback“, „Spiegel Online“, 10 maja 2015 r., <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bremen-wahl-lencke-steiner-verhilft-fdp-zum-wahlerfolg-a-1033102.html>, [odczyt: 12.10.2016]; P. Kubiak, *Na północy Niemiec nadal zwycięża SPD. Komentarz do wyników wyborów krajowych w Hamburgu (15 lutego) i Bremie (10 maja)*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2015 nr 184.

²⁵ „Die FDP will wieder regieren“, <http://www.swr.de/landesschau-aktuell/diewahlbeiuns/bw/die-fdp-will-wieder-regieren/-/id=13075472/did=16870630/nid=13075472/xxwjnj/index.html>, [odczyt: 11.10.2016]; „Kandidatencheck mit Hans-Ulrich Rülke (FDP)“, [98](http://www.swr.de/landes-</p>
</div>
<div data-bbox=)

już 13 czerwca 2015 r.²⁶ Wybory w Badenii Wirtembergii odbyły się 13 marca 2016 r. Najwięcej głosów zdobyły CDU (27%) i Zieloni (30%), które po wyborach utworzyły rząd. Nie powiódł się rozważany przed wyborami pomysł, by utworzyć rząd koalicji światła ulicznych (SPD-FDP-Zieloni). Premierem Badenii Wirtembergii ponownie został popularny przywódca Zielonych W. Kretschmann. Liberalowie poprawili wynik i zdobyli 8,3% (12 miejsc w senacie). W landtagu zasiedli Gerhard Aden, Friedrich Bullinger, Andreas Glück, Ulrich Goll, Jochen Haußmann, Klaus Hoher, Jürgen Keck, Timm Kern, Gabriele Reich Gutjahr, Hans-Ulrich Rülke, Erik Schweickert, Nico Weinmann. Jednak wynik FDP był dużo gorszy od rosnącej w siłę w Badenii-Wirtembergii Alternatywy dla Niemiec, która zdobyła 15,1% głosów²⁷.

Tabela nr 7. Wyniki FDP w Badenii Wirtembergii w wyborach do landtagu.

Rok	1992	1996	2001	2006	2011	2016
Wynik w %	5,9	9,6	8,1	10,7	5,3	8,3

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Baden-Württemberg*,

<http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/baden-wuerttemberg.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

9. Nadrenia Palatynat

Liderem partii w wyborach w Nadrenii Palatynacie był dr Volker Wissing. W wyborach w 2011 r. FDP nie przekroczyła 5% progu poparcia i z wynikiem 4% znalazła się poza parlamentem. FDP uchwaliła program wyborczy 10 października 2015 r. W kampanii wyborczej ważna była nie tylko polityka wobec uchodźców. Dla mieszkańców Nadrenii Palatynatu istotne były też sprawy edukacji, ucyfrowienie, polityka energetyczna i transportowa²⁸. W przeprowadzo-

schau-aktuell/diewahlbeiuns/bw/die-wahl-bei-uns-kandidatencheck-mit-hans-ulrich-ruelke-fdp/-/id=13075472/did=17005090/nid=13075472/feveee/index.html, [odczyt: 11.10.2016].

²⁶ „*Der nächste Schritt für unser Land. Das Wahlprogramm der Freien Demokraten Baden-Württemberg zur Landtagswahl 2016 beschlossen auf dem 113. Ord. Landesparteitag in Balingen am 13 VI 2015*“, http://www.fdp-bw.de/docs/FDPBW_LW_Programm_2016_druckversion.pdf, [odczyt: 11.10.2016];

²⁷ V. Neu, *Landtagswahl in Baden-Württemberg am 13. März 2016*, <http://www.kas.de/wf/de/33.44550/>, [odczyt: 11.10.2016]; „*SPD will keine Deutschlandkoalition, FDP keine Ampel*“, „Spiegel Online“, 15 marca 2016 r., <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/landtagswahlen-2016-spd-lehnt-deutschlandkoalition-in-baden-wuerttemberg-ab-a-1082330.html>, [odczyt: 11.10.2016].

²⁸ „*Programm der FDP Rheinland-Pfalz zur Landtagswahl 2016 beschlossen auf dem außerordentlichen Parteitag in Ransbach-Baumbach am 10 X 2015*“, <http://www.fdp-rlp.de/sites/default/files/uploads/2015/12/16/ltwprogramm2016.pdf>, [odczyt: 11.10.2016].

nych w Nadrenii Palatynacie 13 marca 2016 r. wyborach liberałom udało się poprawić wynik, ponieważ zagłosowało na nich 6,2% wyborców²⁹. Do landtagu dostali się Helga Lerch, Thomas Roth, Marco Weber, Monika Becker, Cornelia Willius-Senzer, dr V. Wissing oraz Steven Wink. Chociaż najpierw pojawiła się obawa, że FDP i Zielonych poróżni wizja polityki energetycznej w Nadrenii Palatynacie, to po wyborach utworzona została koalicja światła drogowych (SPD-FDP – Zieloni). Szefem rządu została socjaldemokratka Malu Dreyer, a jej zastępcą i ministrem ds. gospodarki, transportu, rolnictwa i uprawy winorośli V. Wissing. Jego resort został określony superministerstwem ze względu na szeroki zakres kompetencji³⁰.

Tabela nr 8. Wyniki FDP w Nadrenii Palatynacie w wyborach do landtagu.

Rok	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Wynik w %	6,9	8,9	7,8	8,0	4,2	6,2

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Rheinland-Pfalz*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/rheinland-pflaz.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

10. Saksonia Anhalt

Przeprowadzone 13 marca 2016 r. w Saksonii Anhalt wybory przyniosły FDP porażkę. Liberałowie zdobyli tylko 4,9% głosów i nie zdobyli miejsc w parlamencie. Najważniejszymi kandydatami byli: Reiner Haseloff (CDU), Katrin Budde (SPD), Wulf Gallert (Die Linke), Claudia Dalbert (Die Grünen), André Poggenburg (AfD). Natomiast liderem FDP był przewodniczący liberałów w Saksonii Anhalt Frank Sitta, którego poprzedniczką do kwietnia 2015 roku była znana w Polsce Cornelia Pieper³¹. Jego kampanii wyborczej towarzyszyło hasło „państwo prawa” zamiast „państwa sił pravicowych”. Pochodzący z Halle i polityk przede wszystkim prote-

²⁹ „Landtagswahl in Rheinland-Pfalz 13 III 2016“, http://www.forschungsgruppe.de/Wahlen/Wahlanalysen/News1_Rhei_2016.pdf, [odczyt: 11.10.2016]; S. Pokorny, *Landtagswahl in Rheinland-Pfalz am 13 III 2016*, <http://www.kas.de/wf/de/33.44551/>, [odczyt: 11.10.2016].

³⁰ K. Schuler, *Es kommt mal wieder auf die FDP an*, 14 marca 2016 r., <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-03/rheinland-pfalz-fdp-ampel>, [odczyt: 11.10.2016]; „Landtag Rheinland – Pfalz. FDP bekommt Superministerium in Ampelkoalition“, „Handelsblatt“, 22 kwietnia 2016 r., <http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/landtag-rheinland-pfalz-fdp-bekommt-superministerium-in-ampelkoalition/13486074.html>, [odczyt: 11.10.2016].

³¹ „Landtagswahl 2016 Sachsen-Anhalt. Die Kandidaten“, 10 marca 2016 r.; http://www.focus.de/politik/deutschland/landtagswahl-in-sachsen-anhalt-2016/landtagswahl-2016-sachsen-anhalt-die-kandidaten_id_5330672.html, [odczyt: 12.10.2016]; „Landtagswahl 2016. Porträt: FDP“, <http://www.mdr.de/sachsen-anhalt/landtagswahl/fdp-portraet-landtagswahl100.html>, [odczyt: 12.10.2016].

stował przeciwko wzrostowi poparcia Alternatywy dla Niemiec i jego strategia nie powiodła się. Wynik wyborów pokazywał sukces Alternatywy dla Niemiec, która z wynikiem 24,2% głosów była zajęła drugie miejsce po CDU. Próg 5% głosów przekroczyli Die Linke (30%), SPD (16%) oraz Zieloni 5,2%. Po wyborach utworzony został rząd CDU, SPD i Bündnis 90/Zieloni, a premierem został dr Reiner Haseloff³².

Tabela nr 9. Wyniki FDP w Saksonii Anhalt w wyborach do landtagu.

Rok	1990	1994	1998	2002	2006	2011	2016
Wynik w %	13,5	3,6	4,2	13,3	6,7	3,8	4,9

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Sachsen-Anhalt*,

<http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/sachsen-anhalt.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

11. Meklemburgia-Pomorze Przednie

Po 1990 r. FDP uczestniczyła we wszystkich wyborach do parlamentu w Schwerinie. W 1990 r. z wynikiem 5,5% miała reprezentację w landtagu, ale w 1994, 1998 i 2002 r. liberałowie znaleźli się poza landtagiem, bo zdobyli mniej niż 5% głosów. Położenie FDP poprawiło się w 2006 r., gdy zagłosowało na nich 9,6% uprawnionych do głosowania Meklemburczyków. Tego sukcesu nie udało się FDP powtórzyć w 2011 r., ponieważ liberałowie zdobyli tylko 2,8% głosów. Przed zaplanowanymi na 4 września 2016 r. wyborami sytuacja FDP była trudna. Liberalny program w jednym z biedniejszych krajów związkowych nie cieszył się poparciem. Obywatele byli zawiedzeni zarówno sytuacją w regionie, jak i polityką kanclerz Angeli Merkel. Na fali protestu przeciwko polityce migracyjnej pani kanclerz głosy partiom wcześniej zasiadającym w landtagu odbierali politycy z AfD. Chociaż przewodniczącym FDP w Meklemburgii Pomorzu Przednim jest René Domke, to liderką FDP w wyborach była pochodząca z Francji Cécile Bonnet-Weidhof, która działa w FDP od 2012 r. Pani polityk otrzymała, podobnie jak K. Suding, poparcie przewodniczącego partii Ch. Lindnera. Aczkolwiek C. Bonnet-Weidhof nie należy do grona słynnych „anio-

³² V. Neu, S. Pokorny, *Landtagswahl in Sachsen-Anhalt am 13 III 2016. Wahlanalyse Amtliches Endergebnis*, <http://www.kas.de/wf/de/33.44553/>, [odczyt: 11.10.2016]; M. Machowecz, *Sachsen-Anhalt: Und weg bist du*, 23 marca 2016 r., „Die Zeit“, <http://www.zeit.de/2016/14/sachsen-anhalt-landtagswahl-niederlage-kandidaten-spd-cdu-fdp-afd>, [odczyt: 11.10.2016]; P. Kubiak, *Będą nowe koalicje – komentarz do wyników wyborów krajowych w Badenii-Wirtembergii, Nadrenii-Palatynacie i Saksonii-Anhalt*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2016 nr 227; R. Bingener, *Wahl in Sachsen-Anhalt. Die FDP als Alternative zur AfD*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 17 lutego 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/wahl-in-sachsen-anhalt/fdp-als-gegenpol-zur-afd-bei-sachsen-anhalt-landtagswahl-2016-14073884.html>, [odczyt: 12.10.2016].

łów³³ przewodniczącego, którymi są K. Suding, L. Steiner oraz Nicola Beer, to udało jej się zaistnieć na scenie partyjnej Meklemburgii Pomorza Przedniego. Jej najważniejszymi oponentami byli od 2008 r. premier rządu Meklemburgii Pomorza Przedniego Erwin Sellering (SPD) oraz Lorenz Caffier (CDU). C. Bonnet-Weidhof i w kampanii wyborczej pytała wyborców, akcentując swoje korzenie, w języku francuskim „Czy chcecie mnie w senacie?” („*Vouslez-vous Landtag avec moi?*”)³⁴. W programie wyborczym liberałów kluczowym słowem była „szansa”. Liberalowie postulowali, że poprzez rozwój oświaty, aktywność społeczną oraz przedsiębiorczość można dążyć do polepszenia sytuacji landu i jej mieszkańców³⁵. W następnym przeprowadzonych wyborów SPD otrzymała 30% głosów, CDU 19%, Die Linke 13%, Zieloni 4,8%, NPD 3%, FDP 3%, a AfD aż 21%³⁶.

Tabela nr 10. Wyniki FDP w Meklemburgii-Pomorzu Przednim w wyborach do landtagu.

Rok	1990	1994	1998	2002	2006	2011	2016
Wynik w %	5,5	3,8	1,6	4,7	9,6	2,8	3,0

Źródło: *Ergebnisse der Landtagswahlen in Mecklenburg-Vorpommern*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/mecklenburg.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

12. Berlin

Po zjednoczeniu Niemiec do berlińskiej FDP przynależało około 8 tysięcy ludzi, którymi przewodzili początkowo Carola von Braun, Günter Rexrodt, Wolf-Rainer Cario i Werner Riedel. W wyniku wyborów do landtagu FDP zdobyła 18 mandatów. Jednak w wyborach przeprowadzonych w 1995 r. i 1999 r. FDP nie przekroczyła w Berlinie 5% progę wyborczego i pozostawała w opozycji pozaparlamentarnej. FDP straciła w 1994 r. poparcie w Berlinie w wyniku tzw. „afery Figaro”, gdy C. von Stern

³³ *Drei Engel für Lindner*, „Gala”, 4 II 2015, http://www.gala.de/stars/news/lencke-steiner-katja-suding-nicola-beer-drei-engel-fuer-lindner_1208058.html, [odczyt: 12.10.2016].

³⁴ T. Heimbach, *Diese Französin soll die FDP wiederbeleben*, „Welt”, 30 sierpnia 2016 r., <https://www.welt.de/politik/deutschland/article157904553/Diese-Franzoesin-soll-die-FDP-wiederbeleben.html>, [odczyt: 12.10.2016].

³⁵ *Land der Chancen. Landtagswahlprogramm 2016*, <https://www.fdp-mv.de/wahl-2016/wahlprogramm>, [odczyt: 12.10.2016].

³⁶ *Landtagswahl in Mecklenburg-Vorpommern. Alle Ergebnisse*, 5 września 2016 r., <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/landtagswahl-in-mecklenburg-vorpommern-2016-alle-ergebnisse-a-1107978.html>, [odczyt: 12.10.2016]; P. Kubiak, *Kolejny sukces Alternatywy dla Niemiec. Komentarz do wyników wyborów krajowych w Meklemburgii-Pomorzu Przednim*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2016 nr 268.

opłaciła rachunki za wizyt u fryzjera z pieniędzy partyjnych. Wydarzenie to spowodowało spory wśród liberałów. C. von Stern została odsunięta od władzy w partii i zastąpiona przez G. Rexrodta. W 1996 r. przywództwo w berlińskiej FDP przejął Martin Matz, którego program zmiany pokoleniowej nie zyskał poparcia. Jego następca, Rolf-Peter Lange także nie poprawił wizerunku FDP, która w wyborach w 1999 r. znowu nie dostała się do landtagu. Kolejna zmiana władzy nastąpiła w 2000 r. Przywódcą został popierany przez Guido Westerwelle G. Rexrodt. Berlińska FDP w 2001 roku przezwyciężyła kryzys i uzyskawszy 9,9% poparcia znalazła się w landtagu. Był to szczyt poparcia dla liberałów w Berlinie po zjednoczeniu Niemiec. G. Rexrodt miał doświadczenie w prowadzeniu kampanii wyborczych. Jego propozycja, by hasłem kampanii w Berlinie był slogan „Rexrodt zamiast czerwono-czerwoni” przekonała wyborców. Podczas gdy FDP w 2006 r. zdobyła 7,6% głosów, to w 2011 r. odnotowała 1,8% poparcia, co stanowiło jej najsłabszy rezultat³⁷.

Zadaniem opatrzonego tytułem „Plan B.” programu wyborczego berlińskich liberałów było przezwyciężenie niepowodzenia z 2011 r. Liderem kampanii wyborczej w Berlinie został trzydziestotrzyletni Sebastian Czaja, którego bratem jest czterdziestoletni Mario Czaja z CDU. Kandydaturę S. Czaji wspierał przewodniczący FDP Ch. Lindner³⁸. 18 września 2016 berlińscy liberałowie zdobyli 6,7% głosów, podczas gdy SPD 21,6%, CDU 17,6%, Die Linke 15,6%, Zieloni 15,2%, a AfD 14,2%³⁹.

Tabela nr 11. Wyniki FDP w Berlinie w wyborach do landtagu.

Rok	1990	1995	1999	2001	2006	2011	2016
Wynik w %	7,1	2,5	2,2	9,9	7,6	1,8	6,7

Źródło: *Ergebnisse der Abgeordnetenhauswahlen in Berlin (bis 1989 West-Berlin)*, <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/berlin.htm>, [odczyt: 12.10.2016].

³⁷ J. Dittberner, *Die FDP in Berlin*, w: *Parteien in Berlin*, red. Ch. Junge, J. Lempp, Berlin Brandenburg 2007, s. 141 – 148.

³⁸ J. Friese, *Kann dieser Mann Berlin die „Frischzellenkur“ geben?*, „Welt“, 13 września 2016 r., <https://www.welt.de/politik/deutschland/article158085956/Kann-dieser-Mann-Berlin-die-Frischzellenkur-geben.html>, [odczyt: 12.10.2016]; L. Rosenfelder, *Brüderlichkeit in der Politik. Wer ist der Stärkere?*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, 12 września 2016 r., <http://www.faz.net/aktuell/politik/portraits-personalien/cdu-oder-fdp-mario-oder-sebastian-czaja-14429132.html>, [odczyt: 12.10.2016].

³⁹ P. Kubiak, *Koniec koalicji SPD-CDU w stolicy Niemiec. Komentarz do wyników wyborów krajowych w Berlinie*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2016 nr 270; V. Neu, S. Pokorny, *Abgeordnetenhauswahl in Berlin am 18 IX 2016. Wahlanalyse zum vorläufigen Endergebnis*, <http://www.kas.de/wf/de/33.46413/>, [odczyt: 12.10.2016]; „Die FDP feiert in der Hauptstadt ein Comeback“, *Süddeutsche Zeitung*, 19 września 2016 r., <http://www.sueddeutsche.de/politik/fdp-zurueck-in-der-hauptstadt-1.3168396>, [odczyt: 12.10.2016].

13. Podsumowanie

Trudna sytuacja FDP w krajach związkowych RFN po 2013 r. była spowodowana przede wszystkim nieobecnością ugrupowania (pierwszy raz w historii powojennych Niemiec) w Bundestagu. Liberalowie stracili w wyniku wyborów federalnych arenę artykułowania przekonań politycznych i możliwość uczestniczenia w procesie legislacyjnym. Swoją pozycję na niemieckiej scenie partyjnej starali się bronić po 2013 r. walcząc o miejsca w parlamentach krajów związkowych. Wyniki FDP w kampaniach wyborczych wynikały z toczonych debat na temat problemów w polityce wewnętrznej i międzynarodowej. Niepowodzenia FDP we wschodnich krajach związkowych wiązały się ze wzrostem poparcia nowego ugrupowania na niemieckiej scenie partyjnej, tj. Alternatywy dla Niemiec. Ponadto słabość FDP wynikała z odrzucenia przez część wcześniejszych zwolenników partii liberalizmu gospodarczego. Pod wpływem społecznego dyskursu o problemach gospodarczych Europy, trudnościach wynikających z polityki imigracyjnej kanclerz Merkel oraz osłabienia federalnych struktur FDP liderom partii było trudno zabiegać o głosy wyborców. Wszystkie kampanie wyborcze po 2013 roku zostały wsparte przez przewodniczącego FDP, Christiana Lindnera. Dominującą rolę w kampaniach wyborczych odegrali Jörg Uwe Hahn (Hesja), Holger Zastrow (Saksonia), Andreas Büttner i Gregor Beyer (Brandenburgia), Uwe Barth (Turyngia), Katja Suding (Hamburg), Lencke Steiner (Brema), Hans-Ulrich Rülke (Badenia Wirtembergia), Volker Wisising (Nadrenia Palatynat), Frank Sitta (Saksonia Anhalt), Céline Bonnet-Weidhof (Meklemburgia Pomorze Przednie) oraz Sebastian Czaja (Berlin). Ważnymi tematami, które wpływały na trwanie przez FDP poparcia społecznego była polityka imigracyjna kanclerz A. Merkel oraz skutki kryzysu gospodarczego w Europie. W wyborach, które odbywały się po 2013 roku, dużą rolę odegrały kobiety – K. Suding, L. Steiner, N. Beer oraz C. Bonnet—Weidhof.

Bibliografia:

- Bojenko-Izdebska E., *Przemiany w Niemczech Wschodnich 1989-2010. Polityczne aspekty transformacji*, Kraków 2011.
- Bojenko-Izdebska E., „*Wschód głosuje inaczej*” – preferencje wyborcze w nowych krajach federacji po 1990 roku, „Przegląd Zachodni”, 2014 nr 1.
- Dittberner J., *Die FDP in Berlin*, w: *Parteien in Berlin*, red. Ch. Junge, J. Lempp, Berlin – Brandenburg 2007.
- Illing F., *Auf dem Weg zur etablierten Partei? Wahlanalyse, Organisation, Programmatik und Strategie der sächsischen FDP seit 1990*, Chemnitz 2011.
- Kruk A., *Wolna Partia Demokratyczna po zjednoczeniu Niemiec (1990-2013)*, Zielona Góra 2015.

- Kruk A., *Wybory w Niemczech w 2009 r. Program i profil polityczny II rządu Angeli Merkel. Zarys informacyjny*, w: *Polska i Niemcy w Europie. Przyczynki z dziedziny kultury, polityki i historii współczesnej*, red. L. Meissner, M. Wilk, Łódź 2012.
- Kubiak P., *Alternatywa dla Niemiec rośnie w siłę! Komentarz do jesiennych wyników wyborów do parlamentów krajowych Saksonii, Turyngii i Brandenburgii*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2014 nr 170.
- Kubiak P., *Będą nowe koalicje – komentarz do wyników wyborów krajowych w Badenii-Wirtembergii, Nadrenii-Palatynacie i Saksonii-Anhalt*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2016 nr 227.
- Kubiak P., *Kolejny sukces Alternatywy dla Niemiec. Komentarz do wyników wyborów krajowych w Meklemburgii-Pomorzu Przednim*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2016 nr 268.
- Kubiak P., *Koniec koalicji SPD-CDU w stolicy Niemiec. Komentarz do wyników wyborów krajowych w Berlinie*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2016 nr 270.
- Kubiak P., *Na północy Niemiec nadal zwycięża SPD. Komentarz do wyników wyborów krajowych w Hamburgu (15 lutego) i Bremie (10 maja)*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, 2015 nr 184.
- Neu V., *Bürgerschaftswahl in Hamburg am 15 II 2015 Wahlanalyse Amtliches Endergebnis*, http://www.kas.de/wf/doc/kas_40488-544-1-30.pdf?150319105627, [odczyt: 10.10.2016].
- Neu V., *Landtagswahl in Baden-Württemberg am 13. März 2016*, <http://www.kas.de/wf/de/33.44550/>, [odczyt: 11.10.2016].
- Neu V., *Landtagswahl in Sachsen am 31 VIII 2014. Wahlanalyse. Endgültiges Wahlergebnis*, http://www.kas.de/wf/doc/kas_38698-544-1-30.pdf?150923102941, [odczyt: 9.10.2016].
- Neu V., *Landtagswahl in Thüringen am 14 IX 2014. Wahlanalyse. Endgültiges Wahlergebnis*, http://www.kas.de/wf/doc/kas_38813-544-1-30.pdf?151008155652, [odczyt: 12.10.2016].
- Neu V., Pokorny S., *Abgeordnetenhauswahl in Berlin am 18 IX 2016. Wahlanalyse zum vorläufigen Endergebnis*, <http://www.kas.de/wf/de/33.46413/>, [odczyt: 12.10.2016].
- Neu V., Pokorny S., *Landtagswahl in Sachsen-Anhalt am 13 III 2016. Wahlanalyse Amtliches Endergebnis*, <http://www.kas.de/wf/de/33.44553/> [odczyt: 11.10.2016].

- Pokorny S., *Landtagswahl in Hessen am 22.09.2013. Wahlanalyse Berlin I X 2013*, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/wf/doc/kas_35567-544-1-30.pdf?151008155745 [odczyt: 7.10.2013].
- Pokorny S., *Landtagswahl in Rheinland-Pfalz am 13 III 2016*, <http://www.kas.de/wf/de/33.44551/>, [odczyt: 11.10.2016].
- Treibel J., *Die FDP. Prozesse innerparteilicher Führung 2000-2012*, Duisburg – Essen 2013.